

Bedreigde getuigen in het strafproces

*Een rechtsvergelijkende studie naar de bescherming van
getuigen in het Nederlandse, Duitse en Amerikaanse recht*

Annemarieke Beijer

Gouda Quint – Deventer
(S. Gouda Quint – D. Brouwer en Zoon)

in samenwerking met het
Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen te Utrecht

1997

Inhoud

Lijst van afkortingen	xv
-----------------------	----

Inleiding

1	Het probleem van de bedreigde getuige	1
2	Onderwerp en doelstellingen van het onderzoek	3
3	De rechtsvergelijkende methode	4
4	De onderzochte landen	5
5	Opbouw van het boek	7
6	Terminologie	8

Hoofdstuk 1

Het Nederlandse strafproces

1	De structurele kenmerken van het Nederlandse strafproces	11
1.1	De materiële waarheidsvinding	11
1.2	De kenmerken van de beslissende instantie; de professionele rechter	12
1.3	De fasen van het proces	13
1.3.1	Inleiding	13
1.3.2	Het karakter van het vooronderzoek	14
1.3.3	Het opsporingsonderzoek	15
1.3.4	Het gerechtelijk vooronderzoek	15
1.3.5	De positie van de rechter-commissaris	16
1.3.6	Waarom het rechter-commissariaat niet is afgeschaft	18
1.3.7	Het karakter van het eindonderzoek	20
1.3.8	De centrale positie van de zittingsrechter	22
1.3.9	De positie van de verdachte en het openbaar ministerie ter terechtzitting	23
1.4	Het dossier	24
1.4.1	De functie van het dossier	24
1.4.2	De volledigheid van het dossier	26
2	Enkele structurele kenmerken van het bewijsrecht	27
2.1	Algemene opmerkingen over het karakter van het bewijsrecht	27

2.2	De bronnen waaruit de rechter mag putten	28
2.3	De wijze waarop de bewijsvoering plaatsvindt	30
2.3.1	De bewijsvoering is in handen van de rechter	30
2.3.2	De bewijsvoering heeft een schriftelijk karakter	30
2.4	De oordeelsvorming en bewijsmotivering	31
2.4.1	De overtuiging van de rechter	31
2.4.2	De bewijsminimumregels	32
2.4.3	De selectie en waardering van het bewijsmateriaal	33
2.4.4	De bewijsmotivering	33
3	De getuigenverklaring	34
3.1	Algemene opmerkingen over de getuigenverklaring	34
3.2	Het testimonium de auditu	35
3.2.1	De opvattingen van Taverne	35
3.2.2	Het testimonium de auditu-arrest	36
3.2.3	Het gebruik van verklaringen van getuigen die niet op de zitting zijn gehoord sinds de uitspraak van het Europese Hof in de Unterpertinger-zaak	37
3.3	Unus testis nullus testis	40
3.4	De positie van getuigen	42

Hoofdstuk 2

Het Duitse strafproces

1	De structurele kenmerken van het Duitse strafproces	45
1.1	De materiële waarheidsvinding	45
1.2	De kenmerken van de beslissende instantie	46
1.3	De fasen in het strafproces	47
1.3.1	Inleiding	47
1.3.2	Het Ermittlungsverfahren	49
1.3.3	Het Zwischenverfahren	52
1.3.4	Het Hauptverfahren	53
1.4	Het dossier	56
1.4.1	De functie van het dossier	56
1.4.2	De inhoud van het dossier	57
2	Structurele kenmerken van het bewijsrecht	58
2.1	Inleiding	58
2.2	De wettige bewijsmiddelen	59
2.3	Het Beweisantragrecht	60
2.4	De wijze waarop de bewijsvoering plaatsvindt: strekking van het onmiddellijkheidsbeginsel	61
2.5	De oordeelsvorming en bewijsmotivering	62
3	De getuigenverklaring	63
3.1	Het getuigenbegrip	63
3.2	Het gebruik van middellijk bewijs	64

3.2.1	De wettelijke regeling van paragraaf 251 StPO; het gebruik van schriftelijk bewijs	64
3.2.2	De verklaring van horen zeggen	67
3.3	Het Beweisantragsrecht met betrekking tot het getuigenbewijs	68
3.4	Het recht van de verdediging getuigen te ondervragen	69
3.4.1	Het ondervragingsrecht in het StPO	69
3.4.2	Het ondervragingsrecht in het licht van het EVRM	70
3.5	Eisen aan de bewijswaardering en motivering van het getuigenbewijs	71
3.5.1	De vrije bewijswaardering en middellijk bewijs	71
3.5.2	De belastende getuigenverklaring is het belangrijkste bewijsmateriaal	72
3.6	De positie van de getuige	73
4	Samenvatting	74

Hoofdstuk 3

Het strafproces in de Verenigde Staten

1	De structurele kenmerken van het Amerikaanse strafproces	77
1.1	Het adversaire karakter van het strafproces	77
1.2	De kenmerken van de beslissende instantie	79
1.2.1	De jury en de rechter	79
1.2.2	De betekenis van de jury in het Amerikaanse rechtssysteem	80
1.3	De fasen in het strafproces	81
1.3.1	Inleiding	81
1.3.2	Het karakter van de voorfase	84
1.3.3	De preliminary hearing	86
1.3.4	De grand jury-procedure	86
1.3.5	De trial	87
1.4	Het recht op inzage van het verzamelde bewijsmateriaal	89
2	Structurele kenmerken van het bewijsrecht	90
2.1	Algemene opmerkingen	90
2.2	De bronnen waaruit de beslissende instantie mag putten	92
2.3	De oordeelsvorming van de beslissende instantie	93
3	De getuigenverklaring en het recht op confrontatie	94
3.1	De plaats van het getuigenbewijs en de rule against hearsay	94
3.2	Het recht op confrontatie	96
3.2.1	Inleiding	96
3.2.2	Het recht de getuige aan een kruisverhoor te onderwerpen	97
3.2.3	Het recht op een persoonlijke confrontatie met de getuige	100
3.3	De positie van de getuige	101
4	Samenvatting	101

*Hoofdstuk 4**Een vergelijking tussen het Nederlandse,
Duitse en Amerikaanse rechtsstelsel*

1	Doel van het strafproces	105
2	Kenmerken van de beslissende instantie	106
3	De fasen	107
3.1	Inleiding	107
3.2	De voorfase	107
3.3	De zitting	110
4	De volledigheid van het dossier	113
5	De structurele kenmerken van het bewijsrecht	113
6	Het recht op confrontatie	115
7	De positie van getuigen	119

*Hoofdstuk 5**De bedreigde getuige in Nederland*

1	Het probleem van de bedreigde getuige	121
2	De rechten en plichten van de getuige	124
2.1	De plicht van de getuige om te verschijnen en te verklaren	124
2.2	De toekenning van een buitenwettelijk verschoningsrecht	126
2.3	Het recht op bescherming	127
3	De rechtspraak inzake anonieme getuigen voor de invoering van de Wet getuigenbescherming	129
3.1	De rechtspraak voor Kostovski	129
3.2	De zaak Kostovski	134
3.2.1	De feiten	134
3.2.2	De uitspraak van het Europese Hof	135
3.2.3	De reacties op het Kostovski-arrest	138
3.3	De rechtspraak na de uitspraak van het Europese Hof in de zaak Kostovski en voor de invoering van de Wet getuigenbescherming	139
4	De Wet getuigenbescherming	141
4.1	Inleiding	141
4.2	De legitimatie van het gebruik van anonieme getuigenverklaringen	143
4.2.1	Afweging van de belangen	143
4.3	De wettelijke regeling is in het vooronderzoek ingepast	144
4.4	De volledige anonimiteit	146
4.4.1	Het begrip bedreigde getuige	146
4.4.2	De procedure waarin beslist wordt over de gegrondheid van de anonimiteit van de getuige	148
4.4.3	De toezegging van anonimiteit door de officier van justitie	149

4.4.4	De procedure betreffende het anoniem horen van de bedreigde getuige	150
4.4.5	Delicten waarbij volledige anonimiteit kan worden gegarandeerd	153
4.4.6	Bruikbaarheid van de schriftelijke verklaring van een anonus	155
4.4.7	De veroordeling mag niet uitsluitend op anonieme verklaringen berusten	157
4.4.8	Het verlenen van beperkte anonimiteit	158
4.4.9	De motiveringsplicht van de rechter	160
4.4.10	De strafbaarstelling van artikel 285a Sr	161
4.4.11	De Wet getuigenbescherming in de praktijk	161
4.4.12	De Wet getuigenbescherming en het EVRM	163
5	Andere (processuele) manieren om getuigen te beschermen	163
5.1	Het verhoor achter gesloten deuren	163
5.2	Het horen van getuigen in afwezigheid van de verdachte	164
5.3	Het beletten van vragen; bescherming door middel van artikel 288 Sv	165
5.4	Bronafscherming door middel van een onvolledige verslaglegging	166
5.5	Straatverboden	170
6	Feitelijke bescherming; het rapport van de werkgroep-Craemer	171
6.1	Inleiding	171
6.2	Het rapport van de werkgroep-Craemer; een voorstel tot het opzetten van een beschermingsprogramma	173

Hoofdstuk 6

De bedreigde getuige in Duitsland

1	Inleiding	177
2	De rechten en plichten van de getuige	178
2.1	De verschijnings- en verklaringplicht	178
2.2	Een buitenwettelijk verschoningsrecht	179
2.3	Het recht op bescherming	180
3	De mogelijkheid van de autoriteiten om getuigen af te schermen	181
3.1	De constructie met behulp van de paragrafen 54 en 96 StPO	181
3.2	De toezegging van anonimiteit in het vooronderzoek	185
3.3	De categorieën getuigen die door volledige anonimiteit kunnen worden beschermd: Informanten, V-Personen en Verdeckte Ermittler	186
4	Volledige anonimiteit vanaf 1981; de ontwikkelingen in de jurisprudentie	188
4.1	De uitspraak van het Bundesverfassungsgericht van 26-5-1981	188

4.1.1	De belangenafweging	188
4.1.2	De richtlijnen voor overheid en rechter	190
4.2	Het besluit van de Großer Senat für Strafsachen uit 1983	191
4.3	De gevallen waarin de overheid getuigen door volledige anonimiteit kan beschermen	193
4.3.1	Er bestaat geen minder ingrijpende manier om de getuige te beschermen	193
4.3.2	De grond voor volledige anonimiteit; gevaar voor lijf en leven	195
4.4	De rechtmatigheidstoetsing door de feitenrechter en de motiveringsplicht van de overheid	196
4.5	De controle van de betrouwbaarheid van de anonieme verklaring	197
4.6	De geheimgehouden getuige en artikel 6 EVRM in de Duitse rechtspraak	198
4.7	Bezwaren in de literatuur tegen het gebruik van anoniem de auditu-bewijs	200
5	Andere processuele manieren van bescherming	202
5.1	Inleiding	202
5.2	Het verlenen van beperkte anonimiteit; paragraaf 68 StPO	203
5.3	Het uitsluiten van de openbaarheid	205
5.4	De mogelijkheid de verdachte van de zitting uit te sluiten	206
5.5	De mogelijkheid de rol van tipgevers en infiltranten uit het dossier te houden	207
6	Feitelijke bescherming; het Hamburgse model en verdere ontwikkelingen	207
7	Bescherming van kroongetuigen	209

Hoofdstuk 7

De bedreigde getuige in de Verenigde Staten

1	Inleiding	213
2	De positie van de getuige	216
2.1	The public has the right to every man's evidence	216
2.2	De plicht van de overheid de getuige te beschermen	219
3	De geheimhouding van de identiteit van getuigen	222
3.1	Inleiding	222
3.2	De verdachte heeft geen recht op pre-trial discovery van getuigenverklaringen	224
3.3	Het informers privilege; de bescherming van informanten	225
3.3.1	Het gebruik van informanten	225
3.3.2	Doel van het informers privilege	226
3.3.3	Reikwijdte van het informers privilege	227
3.4	Het verlenen van beperkte anonimiteit	230
4	Processuele manieren van bescherming	232

4.1	Alternatieve verhoormethoden; niet voor bedreigde getuigen	232
4.2	Het uitsluiten van de openbaarheid	236
5	Het gebruik van eerder afgelegde verklaringen van bedreigde getuigen	237
5.1	Inleiding	237
5.2	De deposition procedure	238
5.3	Het gebruik van eerder afgelegde verklaringen	240
5.3.1	De verklaringen van een unavailable witness	240
5.3.2	De verklaringen van de turncoat witness	241
5.3.3	De waiver doctrine	241
6	Drie maatregelen van de Victim and Witness Protection Act	243
6.1	Doel van de wet	243
6.2	De strafbaarstelling van de bedreiging van getuigen	244
6.3	De restraining en protective order	248
6.4	Een eerlijke behandeling van slachtoffer en getuigen	249
7	Het Witness Protection Program	251
7.1	Inleiding	251
7.2	De voorgeschiedenis	252
7.3	In welke gevallen wordt het Witness Protection Program gebruikt?	253
7.4	De gang van zaken	254
7.5	Problemen in de beginperiode	256
7.5.1	Getuigen komen hun wettelijke verplichtingen niet na	256
7.5.2	Organisatorische moeilijkheden	257
7.5.3	Getuigen plegen misdaden	258
7.5.4	Slotopmerkingen	259

Hoofdstuk 8

Getuigenbescherming in het licht van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens

1	Het begrip eerlijk proces	261
2	Uitgangspunten van de Straatsburgse jurisprudentie inzake het horen van getuigen	263
2.1	Het recht getuigen te horen	263
2.2	De relatie tussen een eerlijk proces en het nationale bewijsrecht	264
2.2.1	Geen categoriale uitsluiting van bewijsmiddelen	264
2.2.2	Een vrije selectie en waardering van het bewijsmateriaal	266
2.3	Getuigen worden in beginsel ter terechtzitting gehoord	266
2.4	Uitzonderingen op de hoofdregel	267
2.4.1	De verdachte heeft de getuige uitsluitend in het vooronderzoek kunnen ondervragen	267

2.4.2	De verdachte heeft geen enkele gelegenheid gekregen de getuige te ondervragen	269
3	Het EVRM en de anonieme getuige	272
3.1	Inleiding	272
3.2	De zaak Kostovski	273
3.3	De bewezenverklaring mag niet uitsluitend op anoniem bewijs berusten	276
3.4	De zaak Doorson	277
3.5	De anonieme ambtelijke getuige	281
3.5.1	De zaak Lüdi	281
3.5.2	Jurisprudentie van de Europese Commissie betreffende het horen van ambtelijke getuigen	283
3.6	De anonieme informant	285
4	Uitzonderingen op het recht op een openbaar proces in aanwezigheid van de verdachte	287
5	Zijn er beperkingsgronden van het recht op een eerlijk proces?	289
5.1	De rechten van de getuige	289
5.2	Het belang van de bestrijding van de zware en georganiseerde criminaliteit	291
5.3	Rechtsverwerking	291
6	De positie van de getuige	292
6.1	De plicht om te getuigen	292
6.2	Het recht op bescherming	293
6.2.1	Artikel 2 EVRM	293
6.2.2	Artikel 8 EVRM	296
7	Samenvatting en conclusie	297

Hoofdstuk 9

Internationale ontwikkelingen met betrekking tot de bescherming van getuigen

1	Internationale ontwikkelingen	305
2	Recommendations	305
3	Het Joegoslavië-tribunaal	307
3.1	Inleiding	307
3.2	De beschermde maatregelen in het statuut en de procedureregels	308
3.3	De zaak Tadic	309
3.3.1	Op welke wijze dienen het statuut en de procedureregels te worden uitgelegd?	309
3.3.2	Beschermende maatregelen en de beslissing in de zaak Tadic	312

*Hoofdstuk 10**Slotbeschouwing*

1	Inleiding	317
2	De positie van de getuige	317
3	De gevonden oplossingen voor het probleem van de bedreigde getuigen; de benadering van de common law- en de civil law-landen	321
4	De vergelijking tussen Nederland, Duitsland en de Verenigde Staten op het punt van de volledige anonimiteit	326
4.1	Waarom de Verenigde Staten de anonieme getuige niet kent	326
4.2	De vergelijking tussen Nederland en Duitsland	329
4.2.1	De huidige situatie: de Nederlandse en Duitse rechtspraktijk	329
4.2.2	Volledige anonimiteit in het licht van een inquisitoire wijze van procesvoeren	335
5	Beperkte anonimiteit	338
6	Geheimhouding van informanten en infiltranten in Nederland, Duitsland en de Verenigde Staten	341
7	Anonimiteit en de eisen die door het Europese Hof en het Joegoslavië-tribunaal aan een eerlijke procesvoering worden gesteld	344
8	Overige oplossingen	348
8.1	Het uitsluiten van de openbaarheid	348
8.2	Het verhoor in afwezigheid van de verdachte	349
8.3	Strafbaarstelling van getuigenbedreiging	350
8.4	Hulpverlening aan bedreigde getuigen	351
8.5	Straatverboden	352
8.6	Feitelijke bescherming	353
9	Tot slot	356
	Samenvatting	359
	Summary	365
	Zusammenfassung	369
	Geraadpleegde literatuur	375
	Geraadpleegde jurisprudentie	385
	Trefwoordenregister	393